

Hana Maříková

PROMĚNA ROLÍ MUŽE A ŽENY V RODINĚ

ÚVOD

Pojmy pohlaví (sex) a rod (gender) nejsou synonyma, i když spolu úzce souvisejí. Mluvíme-li o sexuálních, tedy biologických rozdílech, rozlišujeme mezi samčím a samičím. Pokud porovnáváme **obsah vzdálenosti samčí/samičí** v různém čase, v různých kulturách, pak zjišťujeme, že je víceméně **konstantní, univerzální**. Zkoumáme-li **obsah genderových rozdílů**, pak mluvíme o mužském a ženském a zjišťujeme, že obsah vzdálenosti mužský/ženský je determinován kulturně a je vysoce **variabilní**. (srv. Bilton – Bonnett a d., 1982)

Zatímco pojem pohlaví je vymezen biologicky a jeho obsah se nemění v závislosti na čase či místě působení, pojem gender vyjadřuje skutečnost, že sociální role a atributy, jež slouží jako znak sociálních dimenzí rodové identity, jsou sociálními konstrukty. Pojem gender vyjadřuje mnohdy velmi rozdílné názory na přiměřené (očekávané a akceptovatelné) chování mužů a žen, diferencované jak z hlediska prostoroového, tak časového. S odlišnými nároky, předpisy na roli muže a ženy se setkáváme nejen mezi odlišnými společnostmi a kulturami, ale i mezi odlišnými sociálními skupinami uvnitř společnosti – ať již v témže čase či v různých historických obdobích.

V této souvislosti se vynořuje otázka, zda je **role muže a ženy** konstruována pouze biologicky či pouze sociálně, eventuálně **do jaké míry** je dána **biologicky** a **do jaké míry sociálně**? Stoupenci **biologického determinismu**, teoretici lidské přirozenosti dokazují, že rozdílné role mužů a žen jsou přirozené, a jsou tedy determinovány vrozenými biologickými vlastnostmi. Podle nich je tato přirozenost realitou nevyhnutelnou či nezměnitelnou nebo dokonce žádoucí. Přirozenou úlohou ženy je rodit děti a pečovat o ně, starat se o rodinný „krb“ (žena je chápána jen v roli manželky, matky, pečovatelky a vychovatelky), muži-otci je z tohoto zorného úhlu vymezena role ochránce a živitele.

Ze základních biologických, tj. fyziologických a psychologických rozdílů se odvozuje přirozenost dělby práce, rozdělení práce na mužské a ženské. Podle tohoto přístupu existuje přirozená tendence, založená na biologické podstatě člověka, a to podřízení se žen mužům a vlády mužů nad ženami. Z tohoto zorného úhlu je role ženy spojována výlučně se sférou rodiny. Žena je zde nenahraditelná a nezastupitelná ve své rodičovské roli matky, má primární odpovědnost za intimní a nepřetržitou péči o dítě a domácnost.

Kdyby však „biologické“ determinovalo, striktně zapřičiňovalo „sociální“, pak by pravděpodobně neexistovala taková variabilita obsahů sociálních rolí a taková rozdílnost v pojmání obsahů ženské a mužské práce. Sara Delamontová ve své práci (1980) tvrdí: „...většina rysů spojovaných s mužem a ženou je původu kulturního, i když většina lidí věří, že jde o rozdíly přirozené (to jest biologické)“. **Mužskost a ženskost** a role vázící se k nim jsou v první řadě konstruovány sociálně. **Kdyby byly odvozeny biologicky**, pak by byl **nadbytečný proces socializace** i proces **sociální kontroly**. **Podle sociologického přístupu** nikoli příroda, ale **proces socializace určuje rozdíly** v chování obou pohlaví. Rozdíly mezi muži a ženami uvnitř kultury jsou závislé především na odlišném způsobu, jakým společnost zachází s chlapci a muži na jedné straně a dívkami a ženami na straně druhé, tj. na odlišné socializaci příslušníků obou pohlaví. Výzkumy kulturních antropologů jsou dokladem toho, že s výjimkou válčení a výroby zbraní (i když v moderní společnosti již i tyto činnosti vykonávají ženy), práce vykonávané v některých kulturách jen muži či jen ženami jsou v jiných kulturách vykonávány příslušníky pohlaví opačného. Dělna práce se v různých částech světa značně liší, přestože lidská přirozenost je podle biologů a biosociologů neměnná. Klíčovým momentem „nerovnosti“ v dělbě práce nejsou tedy v první řadě rozdílné či odlišné schopnosti mužů a žen (chlapců a dívek), ale rozdílné „ohodnocení“ práce vykonávané muži a ženami (chlapci a dívkami), rozdílný společenský status přiznaný „ženské“ a „mužské“ práci. A tak podle sociálního konstruktivismu biologické rozdíly nejsou důležité v determinování sociálních rolí. Tyto role jsou podmíněny genderově, jsou tedy sociálně konstruovanou kategorií. (srv. Lorber – Farrell, 1991). Tento pohled odlišný od pohledu biologického je pohledem většiny kulturních antropologů a sociologů.

Mezi oběma krajními póly se nacházejí umírněnější stoupenci obou skupin. Svěbytnou skupinu tvoří **vědci hledající „zlatou střední cestu“ mezi vlivy přírody a kultury, mezi determinací biologickou a společenskou**, kteří si rovněž kladou otázky: „do jaké míry mohou lidé sami sebe měnit“, „do jaké míry je nerovnost mezi mužem a ženou výsledkem působení biologického faktoru a do jaké míry je společenským produktem“, „do jaké míry je tato nerovnost změnitelná?“. Tito teoretici sice připouštějí existenci biologické „nestejnosti“, „jinakosti“, ale zároveň poukazují na to, že ta ještě sama o sobě nemusí nutně implikovat společenskou nerovnost. Stoupenci „středu“ smiřují na první pohled zdánlivě nesmiřitelné. Biologicky do jisté míry determinované společenské role muže a ženy jsou v jejich pojetí chápány jako komplementární. Z toho vyvozují závěr, že není nutné měnit v první řadě sociální role, resp. jejich obsahy, ale hodnotový systém společnosti. Ocenění ženské role a ženské práce by tedy podle nich mělo vycházet z nezaměnitelného a zvláštního významu, jež mají pro udržení existence života nejen biologického, ale i sociálního.

Příkladem tohoto typu uvažování je ekofeminismus, kladoucí důraz na hodnotu života a s ní spojenou hodnotu mateřství. Žena je vysoce hodnocena za to, že je matkou, dárkyní života. Ekofeminismus respektuje přírodu, neboť příroda je nutnou podmínkou lidské existence a lidského života vůbec. Odmítá svět postavený na mužských hodnotách – na moci a násilí představených především válkami, odmítá rigidní, hierarchizovanou a autoritářskou strukturu společnosti. Proti tomuto světu staví svět ženských hodnot – hodnoty spolupráce, partnerství a odpovědnosti. Struktura tohoto světa je horizontálnější, neboť v partnerských modelech zde uplatňovaných existuje menší tendence k vysokému stupni hierarchizace a autority, které jsou příznačné právě pro mužsky konstruovaný svět (srv. např. Eislerová, 1990, 1995).

Bez ohledu na to, zda je příčina dominance viděna jako mající svůj původ v přírodě či ve společnosti, faktem zůstává, že ve **většině společností** mají **muži**, ať již jejich rod-gender charakterizuje cokoli, **více moci a autority než ženy**. V praxi to znamená, že muži a ženy nejsou pouze jiní, odlišní, ale jsou ve vztahu subordinace a dominance. **Tato struktura subordinace** je nazývána **patriarchát**. Pojem patriarchát v sobě tedy zahrnuje **hierarchii sociálních vztahů a institucí**, v nichž a prostřednictvím nichž mohou muži dominovat nad ženami.

Dělna práce podle pohlaví ženy v období vzniku moderní společnosti **znevýhodňuje**, a to tím, že muži je určeno místo ve veřejné sféře – tj. ve sféře placené práce, placeného zaměstnání či podnikání, ve sféře veřejné angažovanosti, zatímco ženě je vyhrazeno místo ve sféře soukromé – tedy v rodině, v domácnosti, ve sféře práce neplacené. Tím, že muž je jediným, kdo vydělává, prohlubuje se závislost ženy na muži. Kromě **psychologické závislosti** se vytváří nový druh závislosti ženy na muži, a to **závislost ekonomická**. (Srv. definici muže coby „hlavy rodiny“ v zákoně z dob Rakouska-Uherska, který platil až do r. 1948, kdy byl institut „hlavy rodiny“ novým zákonem o rodině odstraněn. Teprve tímto aktem byli oba manželé formálně zrovnoprávněni. Byla odstraněna formální překážka možného rovného postavení mezi manžely a vytvořen formální předpoklad pro skutečně partnerské soužití mezi mužem a ženou v rodině.)

ČESKÁ RODINA NA POČÁTKU 90. LET A ROLE MUŽŮ A ŽEN V NÍ

Moderní společnost je plná dynamismu. A tak se v průběhu jejího vývoje ženám postupně otevírá prostor pro seberealizaci i mimo rodinu. Muž je naopak stále více a častěji „vtahován“ do soukromé instituce rodiny, aby zde plnil, anebo se alespoň spolupodílel na plnění některých rolí, jež byly dříve vyhrazeny pouze ženám. Tradiční komplementarita rolí uvnitř rodiny je v moderní společnosti postupně narušována. V každodenním životě to znamená, že **role muže a ženy** jsou v zásadě **stále více zastupitelné, zaměnitelné** a neměly by existovat ostrý předěl mezi mužskou a ženskou prací v rámci domácnosti.

Jaký dopad má fakt, že žena pracuje, na rodinu; jak je vnímána žena v roli pracující matky ženami samotnými a jak je naopak vnímána jejich mužskými protějšky; jak dokáží ženy skloubit práci a rodinu? K jaké proměně role muže dochází uvnitř rodiny? Odpovědi na tyto otázky nám mohou poskytnout výsledky některých výzkumů provedených v Sociologickém ústavu v rozmezí let 1994-1995. V následující **analýze** budeme vycházet z **výzkumů**:

- „RODINA 1994 – sociologický výzkum sociálních podmínek české rodiny“, který proběhl v rámci dlouhodobého výzkumného programu ISSP. V České republice byl realizován v září 1994 na reprezentativním vzorku 1024 respondentů.
- „Pracující žena a rodina“. Výzkum byl uskutečněn v České republice v rámci programu IREX v červnu 1995 na vzorku 620 žen.
- „Ženy a muži na trhu práce“, který byl proveden v rámci projektu „Postavení ženské pracovní síly na trhu práce i mimo něj“ (Grantová agentura České republiky, č. grantu 403/94/1891) na podzim roku 1995 na reprezentativním vzorku 987 respondentů.

NÁZORY NA POSTAVENÍ A ROLI MUŽE A ŽENY V RODINĚ

Ve výzkumu „Rodina 1994 – sociologický výzkum sociálních podmínek české rodiny“ bylo zjišťováno, jak citlivě vnímají lidé změnu role ženy v rodině a dopady této změny. **Příklon či odklon** od výroků, které byly vyjádřením jednak **tradičního**, jednak **moderního pojetí obsahu role ženy** v rodině i mimo ni, znamenají příklon či odklon od dvou základních modelů. V prvním modelu je žena pevně zakomponována do rodiny a její hierarchie hodnot začíná a končí rodinou a dětmi. Jde tedy o klasické tradiční chápání rodiny a rolí v ní. Pro zjednodušení nazveme tento model **modelem T**. Ve druhém modelu je žena reprezentována jako zaměstnaná, resp. pracující matka, kde výkon jejího povolání intervnuje výrazně do sociálního statusu nejen ženy samotné, ale rodiny jakožto celku. A tak tento model nazveme **modelem M**.

Podívejme se nyní blíže na jednotlivé výroky a odpovědi na ně.

- Pracující matka může svému dítěti poskytovat stejnou lásku a jistotu jako matka, která není zaměstnaná.*
- Předškolní dítě pracující matky pravděpodobně strádá.*
- Je-li žena zaměstnaná na celý úvazek, rodina tím v zásadě trpí.*
- Nic proti zaměstnání, ale většina žen stejně touží po domově a dětech.*
- Být ženou v domácnosti uspokojuje stejně jako pracovat v zaměstnání.*
- Zaměstnání je pro ženu nejlepší způsob, jak být nezávislou.*
- Většina žen dnes musí pracovat, aby mohly finančně zabezpečit svou rodinu.*

Odpovědi **ano** u výroků **A, F** a **ne** u výroků **B, C, D, E**, signalizují **příklon k modelu M**. **Opak** pak **příklon k modelu T**. **Výrok G** je poněkud **problematický**, neboť kladná odpověď na něj sice povyšuje ženu do role spoluživitele rodiny, na straně druhé však redukuje problém zaměstnanosti ženy pouze na finanční rovinu, odhlíží od skutečnosti, že do výkonu profese se promítá i potřeba seberealizace ženy. Výrok může navodit dojem, že práce je nutné zlo, nutné jen a pouze pro to, aby byl zajištěn určitý materiální standard rodiny. Z dalšího rozboru bude zřejmé, že kladná odpověď na tento výrok je projevem spíše pragmatického než liberálního způsobu myšlení, proto **kladnou odpověď na něj** budeme považovat za příklon k **modelu T**.

model T	model M
A ..... NE	A ..... ANO
B ..... ANO	B ..... NE
C ..... ANO	C ..... NE
D ..... ANO	D ..... NE
E ..... ANO	E ..... NE
F ..... NE	F ..... ANO
G ..... ANO	G ..... NE

Statistická závislost na znaku pohlaví byla prokázána u všech výroků kromě výroků **B** a **C**. Podle **názoru nadpoloviční většiny žen** může **pracující matka** poskytovat svému **dítěti stejnou lásku a jistotu** jako **matka, která není zaměstnaná (A)** a pro zhruba stejnou velkou část žen je **zaměstnání pro ženu nejlepší způsob**, jak být **nezávislou (F)**. Více než 50 % žen **nesouhlasí** s výrokem **(E)**, že *být ženou v domácnosti uspokojuje stejně jako pracovat v zaměstnání*.

Na základě analýzy výroků **A, E** a **F** se nám jeví, že **nadpoloviční část žen a více než 40 % mužů akceptuje** ve svých názorech **model M**. Avšak **interpretace** se začne **komplikovat** v okamžiku, kdy přejdeme k **analýze dalších výroků**. Pokud by totiž názory této části žen a mužů byly konzistentní, museli by v případě odpovědi na další výroky volit tuto dotázaní variantu **ne**. Že tomu tak není, bude zřejmé z dalšího textu. Větší procento žen (61,4 %) než mužů (57,9 %) souhlasilo dokonce s výrokem **D** – *nic proti zaměstnání, ale většina žen stejně touží po domově a dětech* a s výrokem **G** – *většina žen dnes musí pracovat, aby mohly finančně zabezpečit svou rodinu* (93,2 % žen a 89,2 % mužů). Tento poslední výrok nejvíce oslabuje počet těch, kteří jsou nakloněni akceptovat **model M**, v němž má žena právo na svou seberealizaci prostřednictvím práce, kde výkon povolání není vnímán jen jako finanční nutnost. Z uvedených dat je zřejmé, že **příklon k oběma čistým modelům podle pohlaví není jednoznačný**. V určitém směru jsou lidé schopni akceptovat atributy moderního typu rodiny, v jiném nikoli.

Do odpovědi na jednotlivé výroky kromě znaku pohlaví silně intervnují i další sociální charakteristiky jako je **věk, vzdělání a sociální postavení**.

K tradičnímu modelu se častěji přiklání lidé se základním a nižším středním vzděláním, vyučení, lidé starší (obvykle nad 60 let výše), lidé ovdovělí a nepatrně častěji muži než ženy. Moderní model je více akceptovatelný pro ženy, lidi mladších věkových ročníků (obvykle do 30 let věku, v některých případech i do 45 let), lidi se všeobecným středním vzděláním a neukončeným a ukončeným vysokoškolským vzděláním, dále pro vdané a rozvedené.

V témže výzkumu bylo testováno, jaké **názory** má **populace** na **změnu obsahu rolí v rodině v návaznosti na sféru práce a zaměstnání**, zda jsou její názory výrazem akceptace spíše tradičního či moderního pohledu na tento problém.

- A *Do rodinného rozpočtu by měli přispívat muž i žena.*
- B *Muž má vydělávat peníze a žena se starat o domácnost a o rodinu.*
- C *Není správné, aby muž byl doma s dětmi a žena chodila do práce.*
- D *Rodina často trpí tím, že se muži příliš zaměřují na svou práci.*

tradiční hledisko   moderní hledisko

A ..... NE	A ..... ANO
B ..... ANO	B ..... NE
C ..... NE	C ..... ANO
D ..... ANO	D ..... NE

Více žen než mužů se domnívá, že do rodinného rozpočtu by měli přispívat oba – muž i žena (A). S výrokem (B), že muž má vydělávat peníze a žena sedět doma, nesouhlasili lidé v produktivním věku a rozvedení, častěji ženy než muži a lidé se středním všeobecným vzděláním a s ukončeným i neukončeným vysokoškolským vzděláním. Další výrok (C) je nepřijatelný spíše pro ženy, pro lidi s ukončeným vysokoškolským vzděláním, pro svobodné a rozvedené. Podle nich není nesprávné, aby muž byl doma s dětmi a žena chodila do práce. Podle žen a lidí rozvedených však rodina trpí, pokud se muži zaměřují příliš na svou práci (D).

Pro záměnu rolí v rodině, pro seberealizaci ženy prostřednictvím práce, nikoli jen prostřednictvím rodiny, pro větší zaangažovanost muže v rodině a jeho menší zaangažovanost v práci jsou spíše ženy než muži, lidé s vyšším vzděláním, svobodní a rozvedení a lidé nižších věkových ročníků. Co to znamená? **Záměna rolí v rodině je spíše akceptovatelná pro ženy. Muži** jsou ve svém pohledu na rodinu a obsahy rolí v rodině **více konzervativní**. Nejsou to však jen oni, kdo se v této instituci brání změnám. **Řadí se k nim lidé s nižším vzděláním a lidé starší**. Protože v kategorii lidí nad 60 let je i nejvíce vdov a vdovců, jsou i ti ve svých názorech na roli ženy a muže v rodině výrazně konzervativní.

Na celé analýze je zarážející jeden fakt. **Rozvedení jsou častěji než ženatí a vdaní zastánci záměny rolí v rodině**. Vystává otázka, čím je to způsobeno? **Vede faktický pokus o realizaci záměny rolí k destabilizaci až rozpadu rodiny nebo fakt rozpadu manželství a rodiny způsobuje změnu v názorech?** Odpověď na tuto otázku však přesahuje rámec zmíněného výzkumu a vyžadovala by si samostatné šetření.

Odchod do domácnosti?

Jaký názor má populace mužů a žen na trvalý či jen dočasný odchod do domácnosti? Je tato alternativa obecně přijatelná či nikoli? Uvažují o odchodu jen ženy nebo i muži?

Jistě není bez zajímavosti, že zhruba 1/5 dotázaných mužů ve výzkumu „Ženy a muži na trhu práce“ na dotaz, zda by si muž přál, aby jeho žena zůstala trvale v domácnosti, by souhlasila v každém případě, zhruba polovině by to nevdalo, akceptovalo by to po dohodě s ní a jen **1/3 dotázaných mužů** byla **zásadně proti**. Muži, kteří by rádi viděli své ženy doma, jsou z malých sídel do 500 obyvatel. Oproti tomu muži ze středních, větších a velkých měst (nad 20 tisíc obyvatel výše) jsou zásadně proti. **Venkov** je v tomto směru **konzervativnější než město**. Možná to souvisí i s tím, že díky samozásobitelství a svépomocným činnostem jsou obyvatelé venkova schopni docílit standardní životní úrovně. Proto, kdyby žena zůstala doma, nemusel by to nutně být propad v životní úrovni. Na druhé straně je zřejmé, že muži z venkova vnímají své ženy jako osoby s nízkou pracovní aspirací a malou touhou po seberealizaci prostřednictvím placené práce.

Ženám 45-letým a mladším chybí generační zkušenost, že by ony samy nebo jejich matky byly trvale v domácnosti. Vzhledem k tomu, že **zaměstnanost českých žen je trvale velmi vysoká, nedá se předpokládat, že by ženy samy dobrovolně opouštěly pracovní místa**, pokud by k tomu nebyly donuceny makroekonomickou situací – nezaměstnaností.

V témže výzkumu byla nejen mužům, ale i ženám položena otázka, zda by zhruba do jednoho roku chtěli odejít na čas do domácnosti. Naprostá většina dotázaných mužů (89,6%) a žen (78,0%) by odejít nechtěla.

Tabulka č. 1: Odchod na čas do domácnosti z hlediska pohlaví (v %):

	určitě ano	spíše ano	spíše ne	určitě ne
muž	0,8	1,2	8,4	89,6
žena	3,7	3,3	15,0	78,0

Možnost dočasného odchodu do domácnosti se týká nejčastěji žen do 30 let věku, které jsou vdané nebo žijí s partnerem. Čím byli lidé starší, tím více volili variantu určitě ne. Úroveň vzdělání nehraje v tomto případě žádnou roli. Volba možnosti odchodu do domácnosti souvisí v případě mladých žen s jejich reprodukčním cyklem. Většina z nich zůstává v domácnosti z důvodů mateřství.

Vztah práce a rodiny

Tento vztah představuje velmi důležitý, ba dalo by se dokonce tvrdit klíčový moment v životě většiny českých žen. Výsledky výzkumu „Ženy a muži na trhu práce“ potvrdily, že na kontinuu rodina – práce dává přednost rodině daleko více žen než mužů (rozdíl činí zhruba 22 %; 63,3 % žen ku 40,9 % mužů). Podrobněji viz. tabulka 2:

Tabulka č. 2: Rodinné a pracovní závazky

	přednost rodině	spíše rodině	stejně	spíše práci	práci
muž	7,0	33,9	38,0	18,6	2,4
žena	16,6	46,7	29,2	6,3	1,2
celkem	11,9	40,4	33,5	12,4	1,8

Orientace na rodinu je daleko silnější u žen, u mužů naopak převládá orientace na práci.

Na dotaz, jak lidé zvládají pracovní a rodinné povinnosti, odpověděla většina dotázaných, že bez větších problémů (kolem 63 % mužů a žen). Rodinu však „šidí“ každý pátý muž a každá šestá žena, kteří však dobře zvládají své pracovní povinnosti. Opak, že by zanedbávali práci na úkor rodiny, doznalo jen zcela nepatrné procento mužů a žen (cca 1,5 %). Obojí zvládá tak napůl zhruba 15 % dotázaných a skloubení práce a rodiny nezvládá jen 2 %. Nejvíce zvládají kombinaci práce a rodiny lidé, kteří jsou vdaní a ženatí nebo žijí s partnerem. Nejméně pak ovdovělí a rozvedení.

Z těchto výsledků vyplývá, že **úplná rodina nepředstavuje zásadní překážku výkonu povolání**. Naopak, v úplné rodině s oběma rodiči se daří zvládat pracovní a rodinné povinnosti lépe než v neúplných rodinách s rozvedeným či ovdovělým rodičem. **Otázkou** však zůstává, **za jakou cenu**. Zda je to za cenu, že se žena „obětuje“ zcela či částečně pro rodinu na úkor výkonu svého povolání, nebo zda dojde mezi partnery k dohodě o podílu na rodinných povinnostech tak, aby existovala relativně stejná možnost věnovat se povolání i rodině, resp. aby mezi tím neexistovala výrazná disproporce.

Ve výzkumu „Pracující žena a rodina“ bylo zjištěno, že **téměř 1/3 mužů** (podle názoru jejich žen) **pokládá kombinaci práce a rodiny čistě za záležitost ženy**. Čtvrtina žen se musí obejít bez faktické pomoci partnera, který pro ni obvykle bývá oporou psychickou, má pro ni sice velké pochopení, ale z důvodů svého pracovního vytížení jí nemůže nijak výrazněji pomoci. Skloubení práce a rodiny tak fakticky zůstává na bedrech ženy. Jen zhruba 40 % mužů ženě v tomto směru pomáhá, má pro ni velké pochopení a tento problém řeší společně.

ZÁVĚR

Z uvedených výsledků vyplývá, že i když **rodina zůstává osou života českých žen, není ženská populace naladěna vrátit se do domácnosti** a věnovat se trvale pouze své mateřské roli a rolím, které se váží k rodině a domácnosti. České ženy dokáží ve velké míře skloubit práci a rodinu, resp. své pracovní a rodinné povinnosti a role pracující, resp. zaměstnané matky je pro ně akceptovatelné více než pro jejich mužské protějšky. České ženy se svého zaměstnání, své práce nevzdají, pokud k tomu nebudou donuceny makroekonomickou situací. **Práce** pro většinu z nich totiž není pouhým prostředkem k získání či doplnění rodinného příjmu, ale má i **svůj výrazný sociální rozměr**, stává se pro ně zdrojem sociálního kapitálu. Umožňuje navazovat důležité osobní i pracovní kontakty, významně zvyšuje

podíl známých a přátel. Práce má pro většinu českých žen vysokou **seberealizační hodnotu**. Na druhé straně silná orientace částí žen na rodinu je může ovlivňovat při volbě zaměstnání (ženy s malými dětmi obvykle preferují ta zaměstnání, která jsou „blízko“, mnohdy i za cenu přijetí méně kvalifikované práce). Přítisť **silná orientace na rodinu** tak vlastně **část českých žen znevýhodňuje na trhu práce**. Z důvodu rodiny pak tyto ženy usilují méně často o kariérový postup než muži, spokojují se s hůře placeným zaměstnáním apod. Na problém **skloubení pracovních a rodinných povinností** je **v naší společnosti** obvykle nahlíženo jako na **osobní problém ženy**. Skloubení práce a rodiny je považováno za projev schopnosti či neschopnosti ženy tento problém zvládnout.

České ženy jsou nakloněny více než muži k **záměně rolí v rodině**. Muži jsou ve svých názorech na roli muže a ženy v rodině konzervativnější. **Dá se** v dohledné budoucnosti **očekávat** v tomto směru nějaká změna? Protože změna rolí je akceptovatelná nejvíce pro lidi mladé a lidi vzdělanější, dá se předpokládat, že **ke změnám chování v rámci rodiny bude docházet** stále více s tím, jak se bude zvyšovat vzdělanostní úroveň populace a jak mladší věkové ročníky budou vstupovat do života a reálně naplňovat novými obsahy role ve své vlastní rodině. Pro ně by nemělo být „nenormální“, resp. neobvyklé, že muž zůstane doma a bude se starat o dítě a bude to žena, kdo v té době bude pracovat, nebo že se budou v těchto rolích střídát. Od muže se bude očekávat větší zainteresovanost na chodu domácnosti a větší zájem o rodinu na úkor jeho seberealizace prostřednictvím výkonu povolání.

LITERATURA:

- Bilton, T., Bonnett, K., Jones, P., Sheard, K., Stanwort, M., Webster, A. „Sexuální rozdíly a společnost“. In *Sborník překladů z evropské a americké feministické sociologie*. Díl I. Praha: Sociologický ústav AV ČR (1982) 1992.
- Clark, E. A., Lawson, T. „Úvod do genderu“. In *Sborník překladů z evropské a americké feministické sociologie*. Díl I. Praha: Sociologický ústav AV ČR (1985) 1992.
- Curtis, R. F. „Household and Family in Theory on Inequality“. In ASR, No. 2. April 1986. Vol. 51.
- Delamont, S. *Sex Roles and the School*. London: Methuen 1980.
- Dunlop, F. „Mužské a ženské vlastnosti: Úvod k problému vztahu pohlaví ke vzdělání“. In Oslzlý, P. *Podzemní univerzita*. Brno: knižnice Proglas 1993.
- Edley, N., Wetherell, M. *Men in Perspective: Practice, Power and Identity*. London: Prentice Hall / Harvester Wheatsheaf 1995.
- Eislerová, R. *Číše a meč, agrese a láska: aneb žena a muž v průběhu staletí*. Praha: NLN (1987 a 1990) 1995.
- Fausto-Sterling, A. *Myths of Gender: Biological Theories About Women and Men*. New York: Basic Books 1985.
- Friedman, S. *Work Matters: Women Talk about Their Jobs and Their Lives*. New York: Viking Penguin 1996.
- Lorber, J., Farrell S.A. *The Social Construction of Gender*. London, New Delhi: Sage Publications 1991.
- Možný, I. *Moderní rodina (mýty a skutečnost)*. Brno: 1990.
- Možný, I. *Rodina vysokoškolsky vzdělaných manželů*. Brno: Univ. J. E. Purkyně 1983.
- Sborník překladů z evropské a americké feministické sociologie*. Díl II. Praha: Sociologický ústav AV ČR 1993.
- Stein, E. *Frauenbildung und Frauenberufe*. 1949.
- Wilson, E. O. *O lidské přirozenosti*. Praha: NLN (1978) 1993.